

EUSKAL-AMERIKAR NORTASUNA

Iraganeko perspektibak eta
etorkizunerako ikuspegiak

WILLIAM DOUGLASS

Ez daukat EEBBetako euskaldunen historia dena adierazteko behar beste tarterik baina, hala ere, nahitaezko zait iraganeko zein orainaldiko zenbait alderdi azpimarratzea etorkizunerako ikuspegiak barrundatu nahi izatekotan¹.

Hasi orduko, kontuan hartu behar dugu EEBBetako euskal komunitateak demografia-historia berezia duela, estatubatuar gizartean talde berezi moduan irautearen kontra borrokatu baitziren euskaldunak. Horixe da, hain zuzen, gogoan hartu beharreko puntuetan lehenena. Euskal inmigranterik gehienak nekazari-girokatera ziren Europan. Gizonezko ezkongabeak zirela egin zuten sarrera EEBBetara. Gehienak, urte gutxi batzuk igarotzeko asmotan etorri ziren; dirua aurreztu eta Eus-

kal Herrira itzultzea zuten gogoan. Inplikazio jakina zuen horrek, bistan denez: euskal-amerikar komunitateak emakumezkoa falta zuen familia-bizitza eraikitzeke. Urteak joan arau gainditu zen eragozpen hori, ordea, euskaldun emakumezkoa ere iritsi baitzen EEBBetara; ugaltzen ari ziren euskal jatetxe eta ostatuetan neska zein garbitasun lanak burutzerat etorri ziren emakumezkoak. Berorietan ezagutu zuten elkar eta ezkondu ziren euskaldunak. Zenbait inmigrantek etorkizuna moldatu ere zuen EEBBetan eta atzera Herri Zaharrera² itzuli zen, edo nor edo nor bidali izan zuen hara emaztegai bila. Zernahi modutara, eta emeki-emeki, euskal-amerikar familia haizi zen. Haatik, komunitate txiki izaten iraun zuen eta azalean besterik ez zen errotu estatubatuar gizartean.

Beste inplikazio bat da —ezkutuago baina ez irrealago—, euskal-amerikar komunitateak ez zuela buruzagitarik izan; beste zenbait inmigrante taldetan, aldiz, arin azaldu zen hori. Euskaldun gehienek nekazari-jatorria zuten Herri Zaharrean eta ikasi ere, aldi laburrez besterik ez zuten ikasi herri-eskolan. Hortaz, ohiko euskal inmigranteari ez zebilkion buruan inmigraziokideetan iritzi bateratua eratzea edo taldearen batasuna eraikitzea. Hogei urte inguruko gazteak izanik gehienak, inmigrante gutxik ukatu ahal zuen ezkontzak nahiz adinak eman ohi duen bizitza-eskarmentua zein autoritate morala. Lehenengo euskal-amerikarrek, bestalde, luzaro etsi zuten beren artean profesionalik eduki gabe: kazetariak, apaizak, irakasleak, sendagileak, abokatuak, politikariak... alegia, iritzi-sortzaileak. Horiekin, ekimena eta etokizunerako ikuspegia bageanatu zuten euskal-amerikarrek —beharbada—, eta agitalpenak, borondate oneko elkarteak, erlijio-taldeak, finantza-erakundeak eta abar kudeatuko zituzketen; alegia, EEBBetan diren inmigrante-taldeen bizimodu etnikoa definitu zuten ezaugarri berak izango zituzketen.

Jatorri berekoei dagokienez, ostera, euskaldunen diasporak ez zuen etsi ezaugarri horiek gabe; alegia, izan zituen bere baitan era horretako familia eta profesionalak. Are, XIX. mendean bertan, maila oneko familiek zein profesional zailduiek Euskal Herritik aldegitia erabaki zutenean, Latinamerika aukeratu

zuten, non bertakotzea samur izan zen, gaztelaniaz baitzekiten eta kultura ere ezagutzen zuten. Buenos Airesa jo ohi zuen familiak trantsizio erraza espero zuen, eskolaratzeari denaz bezainbatean, bederen; Habanara helduz gero ere, abokatu zein mediku euskaldunak lanbide berean jardun ezinik ez zuen. Kontrara, EEBB lurralde arrotza zen eta ingelesa, hizkuntza estrainio. Aukerako parajea zuen, hortaz, beste loturarik ez zeukanak; edo besterik egiteko prestakuntzarik ez zuenak. Aukerako parajea, beraz —amerikar gizarteko baztertuen pare—, artzain-bizimodu bakartia beste ezer ez zuenarentzat.

ARTZANTZAK MUGATUTA

Ondorioz, Ameriketara ziren inmigrante-talde gehienek bezala —eta areago ere bai—, halako eginkizun bati loturik identifikatu ziren euskaldunak; hau da, artzantzari. Alferrik izan zen euskaldunak meategietan, behizaintzan, eraikuntzan edo zernahi dendatan ere ari izatea EEBBetako Mendebaldeko artzantza barrutietan. Hori egia izanik ere, egia ere da mende honen hasiera aldera *artzain* esateak *euskaldun* adierazi nahi zuela.

Artzantzan erabat murgiltzeak berak hiru erataria galerazi zuen euskal-amerikarrek talde etnikoa osatzea. Lehenik, lantegiaren berezko ezaugarriak zirelako medio, euskal-amerikarrek ez zuten izan inon kontzentratzerik. Are, ehundaka eskas batzuk izan arren, Mendebaldeko hamahiru estatuetako lur-eremu zabaletan barreiatu ziren, esan nahi baita, ehunda milaka milia karratu. Bestalde, ez dugu nekazari-komunitate trinkorik edo arrantxo-barruti euskaldunik, non euskaldunak nagusi izan zitezkeen; ez, behinik behin, Minnesotako eskandinaboen asentamenduaren edo Texasko kolonia alemanen parekorik. Hirietan ere ez dugu «euskal herri» adibiderik —ez Boise-n, ez Renon, ez San Frantziskon—, edo ez, behintzat, Chicago batean poloniarrek zein New Yorken italianoek edo Bostonen irlandarrek osatu zituzten ghetto urbanoen mailakorik.

Bigarrenik, luze-zabalera sakabanaturiko populazio euskal-amerikarrentartean, barne-bereizketa zegoen eta, gero a-

go, nortasun kolektiboa sortzea galerazi zuen bereizketa horrek ere. Horri dagokionez, «euskalduna» eta «euskal-amerikarra», are dira izen generiko, kategoria espezifiko baino. Azpinortasun-hierarkia gordetzen dute izen horiek beren baitan. «*French Basque*» versus «*Spanish Basque*» bereizketa dugu, esanahi handiagokoa —identitate ezaugarri izateari dagokionean—, hasierako belaunaldietan, berandukoetan baino. Gainera, Espainiako euskaldunek nafar, arabar, gipuzkoar nahiz bizkaitar-tzat zeukaten beren burua.

Euskal eskualde horiek guztietako emigrazioa ez zen modu beran zabaldu EEBBetako Mendebaldean zehar. Horrela, frantses-euskaldunak eta nafarrak hegoaldeko saila izendatuko genukeena egituratu zuten, Kaliforniatik Nevada erdira eta Arizona, Utah, Kolorado, Wyoming eta Montanaraino. Bizkaitarrek, aldiz, iparraldeko saila gorpuztu zuten, hau da, Nevadako iparraldeko lurralde batzuk, Oregongo ekialdea eta Idaho hegoa. Bi komunitate horiek ez ziren garai berean ere garatu. Bata —frantses-euskalduna, alegia—, XIX. mendearen erdialdeko urrearen sukarraren gerizan hazi zen eta bestea —bizkaitarra—, XIX. mende-hondarreko zein XX. mende-hasierako mugimenduari zor zaio. Llabur adieraztera, inmigrazio-historiaren zorteak hala nahita, EEBBetako Mendebaldera Euskal Herri-tik etorri ehundaka gutxi lagunak elkarrengandik zeharo urrun lekutu ziren, hala espazioan nola denboran, eta «euskaldunen» zein «euskal-amerikarren» berezko moduan, elkarturik jokatzeko gaitasuna eragotzi zien. Hortaz, duela berrogei urte arte Boiseko euskaldunak eta Bakersfield-ekoak banatuta zeudela esatea ez da debaldekoa: ez loturarik ez harremanik zuten eta bata bestearen gainean berri ilunak besterik ez zituen.

Artzantzak utzi duen hirugarren ondorioa bere iruditeria izan da, hau da, etnia-harrotasuna eragin ez duen —duela gutxi arte ez, behintzat— iruditeria bat. Estatubatuar gizartean zitekeenik eta lantegirik gutxietsienetarik bat zen artzantza eta guttiz jakinaren gainean zeuden euskaldunak. Ez nuke gai hau larregi jorratu nahi, artzain-lanak euskaldunak lotsarazten zituela esateko frogaren bat edo beste baizik ez baitut

aurkitu. Aitzitik, ongi egindako lanak poz eragiten zien, harro-razten zituen. Alabaina, egia ere da, duela gutxi arte hori sentimendu pribatu izan dela, euskal-amerikar lagunartean edota «konfidantzako» estatubatuar jator banaka batzuei adierazteko moduko esamesa besterik ez. Artzainaren bizimodua etnia-nortasunaren osagarri balitz bezala jendaurrean erakustea, egungo euskal etnikotasunaren atal bat baino ez da, *shepherders ball*⁸ ospakizunak diren bezala, edo euskal jaialdietako zenbait ekitaldi, edo herrietan bizi diren euskaldunen egungo gogo hori, alegia, familiaren artzain-jatorria azpimarratzeko joera.

IDENTITATE LATINOAREN ITZALEAN

Duela gutxi arte iraun duen artzainaren irudi negatiboa, inmigrantearen zortearen euskal bertsioa izan da. Honi denaz bezainbatean, alde txikia dago euskaldunen eta gainerako emigranteen artean, zeinahi garai eta tokitakoak direla ere, ia denek ere ahaleginaren poderioz lortu baitute erbestean onartuak izatea. Dena dela, beste zenbait faktorek ere euskaldunek beren etnia-nortasuna agertzeko errepasoak izatea ekarri zuen. Lehenik, latinoen kontra —hispanoen aurka, batez ere— aurriritziak zituen gizartean murgildu ziren. Nahiz eta hizkuntzak, kulturak zein ebidentzia genetikoek bistan utzi euskaldunak eta latinoak ez direla uzta berekoak, Euskal Herria Europa hegoaldean kokaturik dagoela izan ohi zuten kontuan estatubatuarrek eta, bestalde, EEBBetara frantses zein espainiar nazionalitatea zutela heldu zirenez gero, latinotzat hartu zituzten. Euskaldunek ez zuten, ez alde eta ez moldez, latinoaren estereotipoaren antzik batere: ez ziren motzak ez beltzaranak, eta erraz «pasatuko» ziren *europar* izen zabalaren azpian, izakera etniko apala besterik ez bada ere gorde izan balute. Berriz diot, ez nuke gai hau larregi azpimarratu nahi, modu desberdin askotara gertatu baita EEBBetako Mendebaldeko leku anitzetan. Inondik ere, mexikarrek kontzentrazio handiak osatzen zituzten lekuetan oro, espainiar-euskaldunak are gehiago saiatzzen ziren beren buruak latinoetatik bereizten eta, maila apalagoan, frantses-euskaldunak espainiar-euskaldunetatik.

Boiseko euskaldunak —esaterako, bizkaitarrak denak— interesgarri dira. Izan ere, Boise da euskal nortasuna identitate hispanoa baino lehen ezarri zen EEBBetako Mendebaldeko leku bakarrenetakoa. Ordea, Boiseko euskaldunek latino izenik jaso ez bazuten ere, ez ziren onik atera segada politiko zenbaitetik. EEBBetako espainiar-euskaldun komunitate osoari bezala, Boiseko euskaldunei hurbilagotik eragiten diete Espainiako gertakariak eta, hauek, ataka gaitzean jarri izan dute —hiru aldiz, bederen—, beren talde irudia.

Mende honen hasiera aldeko Espainiaren eta EEBBen arteko gerrak kinka estuan jarri zituen Boiseko euskaldunak; iritsi berriak ziren denak, eta espainiar pasaportedunak. Eztabaidatu ere zen horiek erbesteratzea ala gartzelaratzeta, kanpotar etsai zirelako aitzakian. Tamalez, ez dugu aski ebidentzia, baina dugun apurrak adierazten duenez, Boiseko euskaldunek ahal zen gutxien nabarmendu zituzten beren buruak liskarrrak iraun zuen artean zein ondoko aldi beltzean. Garai zaila izan zen, euskaldunek jasan izan zuten prentsa txarraren araberak, bederen. Sasoi hartan, artaldeekin hara eta hona nomada zebiltzala eta lur publikoak lapurtzen zituztela leporatu ohi zitzairen. Lehenengo Mundu Gerra hasi zenean ere, auzitan jarri zen Boiseko euskaldunen leialtasuna. Estatubatuarrak artean borrokatik kanpo zeudenean ere European, espainiar nazionalitadedunak isolaturik zeuden Espainiak ez-beligerante iraun zuenez. Estatubatuar ikuspegitik, Espainiaren eta EEBBen arteko gatazkako etsaia ez zen izan arerio global bat, honen zehaztapena baizik.

Boiseko euskaldunek nozitu zuten bigarren aldi latza Espainiako gerra zibilarekin heldu zen. Espainia komunismo jainkogabetik salbatzeko gurutzada santutzat hartu zen Francoren altxamendua EEBBetan; Eliza katolikoaren hierarkiaren aldeetik, batez ere. Bizkaiak eta Gipuzkoak, zernahi gisa, Espainiar Errepublikari setiatuari leial iraun zuten eta beren armada osatu ere zuten. Aldi berean, defendatzaileek Euskal Herria edo Euskadi independentea hots egin zuten eta lehendakaria eta parlamentua aukeratu. Francoren aldeko prentsak, berriez, «separatista gorri» izendatu zituen euskaldunak. Boiseko

euskaldunak estuasun larrian tokatu ziren, atzera. Esate batera, ia denek zituzten senideak Bizkaian eta, hauek, gerraren ondorioak jazotzen ari ziren. Boiseko euskaldun batzuek —banakada batek—, bat egin zuten delako Euskal Herri independentea helburuarekin. Hala ere, estatubatuar jendearen gogoia Francoren alde zegoen, argi eta garbi. Boiseko euskaldunek, berriz, giza-laguntzarako dirua bilduz erantzun zuten; giza-laguntza eman bai, baina armarik ez, eta horixe azpimarratu zieten gainerako boisetarrei prentsaurreira hots egin zitetenean. Sasoi hartan ere —beste behin—, euskaldunek nahiago izan zuten ezaugarri etniko nabarmenak ez izatea.

Azkenik, ETA eta biolentzia politikoa dugu, abertzaletasun-auzi zabalarekin batera. Alegia, oraino irauten duen gora-behera da hori. Berriz ere, batzuek euskal nazionalismoarekin bat egiten duten arren —eta banakada batek ETA rekin eta honen taktikarekin—, Boiseko gehienek azaletik baino ez dute uleretzen abertzaleen agenda osoa; zer edo zer nahasi da hori, eta urruneko. Boiseko euskaldun gutxik du Herri Zaharreko euskal politika hurretik segitzeko gogoia edo modua; gehienak, Herri Zaharrari zein bertako arazoei buruz lehen eskuko informazioa zuten haiek baino belaunaldi bat edo bi atzerago bizi dira. Aldi berean, euskal gaien gainean nazioarteko prentsak idatzi ohi duenean, berri sentsazionalistak erabili ditu, gehienbat. Lehergailu baten eztandak nahiz ETAk burutu ohi duen bahiketak, adibidez, Eusko Legebiltzarrerako hauteskunde emaitzek baino askoz ere oihartzun handiago du. Hargatik, euskal-amerikar askok anbibalentziaz —edo haserre— bizi ditu Herri Zaharreko euskal politikaren katramilak. Italiar-amerikarrek mafiaren estigma lepotik zintzilik daramaten bezala, euskal-amerikarrek terrorista-labelaren kontra egin behar dute borrokan, edota, label hori estatubatuar iritziz publikoan erabat ezarri ez dadin saiatu behar izaten dute.

Demografia-arrazoiek eta argudio ekonomiko eta politikoez galera zuten euskal inmigrazioak talde etniko euskal-amerikar egituratua eratzea. Eta, zinez, gogoan hartzea komeni zaigu hori. Ondorio negatiboak behin ere ez ziren erabakigarriak gertatu eta, hortaz, zenbait euskaldunek nazio honetan gera-

tzea erabaki zuten, eta familia haztea. Euskal ostatuak ezarri ziren lekuetan oro, interakzioa gertatu zen eta Herri Zaharreko eta Mundu Berriko faktoreak nahasi ziren.

ETNIA-NORTASUNA ERAIKI ETA ERAKUSTEN

Euskaldunak ez ziren EEBBetako Mendebaldera besterik gabe eta halabeharrez heldu izan. Haatik, katea migrazio mailakatu izan zen; halako herri batetik lehenen, inguruko herrietatik gero, edo bizpahiru herrik osatzen zuten udalerritik, hurrena. Emigrante berriak, beraiek baino lehen Mundu Berrian kokatu ziren senide zein herritarretara bildu ziren. Ondoren, EEBBetan jaio zen belaunaldia hazi ahala, ezkontzak izan zituen oinarri euskal komunitateak, euskaldun horietarik ehuneko handia talde etniko berekoen artean ezkontzen baitzen. Labur, gizabanakoek familiak eratu zituzten, eta familiak familia ugariagoak. Horrela, Boise batean —edo Elkon zein San Franziskon, alegia—, beren arteko ekitaldiak eratzeko aukera izateraino ugartu ziren euskal-amerikarrak.

Kalifornia, Nevada eta Idahoko leku askotan, garai kritikoa heldu zen mende honen hasierarekin. Esaterako, 1890eko hamarkadan, *California'ko Eskualherria* euskarazko astekaria argitaratzeari ekin zioten Los Angelesen, Kalifornian. Seinale, nazio honetako euskal belaunaldirik zaharrenak komunitate txikiaren mugak gainditzen zituena. Euskal komunitatearen ekimen ohikoago izan zen Boisekoa, lehengo mendearen hondarreen-mende honen hasieran: *Mutual Aid Society* edo Gizarte Segurantzaren bat eratu zuten 1908an, premian zen euskaldunari laguntza eskaintzeko eta dirurik ez zuenari Europara itzul zedin txartela ordaintzeko.

Mendearen lehenengo laurdenean euskal-amerikarrek eragin zituzten ekimen kolektibo gehiago ere aipatu ezinik ez dugu baina, dena dela, egia ere da bakan gertatu zirela eta elkarrekin loturarik ez zutela. Mendebaldeko herri eta lurralde askotan, euskaldunak erabat errotu ziren eta gogotik saiatu; maila batean arrakasta lortu zuten, familiak osatu zituzten eta

haurrak amerikar izan zitezen hazi. Bigarren belaunaldiari dagokionez, berriz, hazten ari zen estatubatuar gizarteak guztiz onartu zituen EEBBetan jaio ziren euskaldunak; alegia, jatorria EEBBetatik kanpora zuten gainerako estatubatuarren oinorde gehienak onartu zituen modu berean. Bigarren belaundikoak, bestalde, beren heredentzia etnikoaz harro eta jakiteko gogoarekin bizi beharrean, erdi-lotsaturik bizi ziren beren gurasoek egiten zuten ingeles erdipurdikoagatik. Honi denaz bezainbatean, amore ematen ari ziren gupidagabeko asimilazio-prozesuari, presiopean: alegia, nazio honetan integratzearen gaineko *melting-pot*⁴ filosofia arrandiatsuari. Aldi hau bizi izan zuen jendea elkarriketatu dudanetan, bi dira behin eta berriro azaldu ohi diren gaiak: batetik, jolaslekuko borrokak —«*Black Basco*» edo gisako irainen bat hots egin zietelako—, eta, bestetik, eskolan zein kiroletan nabarmentzeko etengabeko presioa; gurasoen presioa zen baina, baita ere, amerikar balioen arabera beren buruen gaitasuna erakusteko amorrua.

Mende honen lehenengo erdian zehar, beraz, euskal oinordez osatu jende-kontzentrazioak azaldu ziren EEBBetako Mendebaldeko hainbat lekutan. Dena den, euskal kolektibitate hau talde etniko euskal-amerikar kontzientziadun bihurtzeko —esan nahi baita, txokoan-txokoan ezezik jendaurrean ere ekitaldiak antolatzen iristeko—, gizarteak berak hazi eta heldu behar izan zuen.

Batetik, euskaldunaren irudiak —atzerritarra eta mendebalde lurretako baliapideen bila lehiatzaile desleiala— aldatu behar izan zuen. Mendearen hasiera aldera baso nazionalak izendatzearekin ekin eta 1934ko *Taylor Grazing Act*⁵ eman arte, herri-lurretan bazka egitea gero baino gero estuago kontrolatu zuen gobernu federalak EEBBetako Mendebaldean. Legeriaren gehienak, hara-hona zebilen euskal artzaina baztertzea zuen helburu, hau da, ez lurjabetzarik ez hiritartasunik zuen batek kontratatuta zebilen arrotza. Zenbat eta egoera zailagotu euskaldun gizabanakoei, orduan eta estereotipo negatiboago izan zuen euskal-amerikar kolektibitateak. Egia esanda, taldearen irudiak onera egin zuen artzain askok likidazioa egin eta atzera Europara itzuli zenean edota, 1920az gero, inmigrazio-lege

estatubatuarrik sarrera galerazi zietenean espainiar nazionalitate dunei. 1940 inguruan hain ziren eskas eta gutxi artzainak nazio honetan, kongresoak lege bereziak agindu zituen, espainiarrei zegokien kuotatik euskal artzaina salbuesteko. Labur, 1950erako, gaizto izatetik heroi izatera aldatu zen euskal artzaina iritzi publikoaren begietan.

Sustrai-fenomenoa izan zen giro hori indartu zuen bigarren gertakaria eta, bide batez, euskal-amerikarrak beren etnikotasunari buruz eztabaidan jarri zituena. Hau da, Bigarren Mundu Gerra ondoren emeki-emeki hasi eta 1960ko hamarkadan gailurra jo arte, amerikarrek desberdintasun etnikoak aldarrikatu zituzten. Egiatan, horixe da oraino bizi dugun egoera, non nortasun etnikorik gabeko amerikarrak bere nortasunaren nola-halako gutxiespena nozitu ohi duen. Honi dagokionez, egun, WASP da⁶ izendapen etnikorik tamalgarriena etnia amerikarren hiztegia.

1940ko hamarkadaren amaiera aldera, euskal-amerikarrek beren heredentzia etnikoa jendaurrean erakutsi zuten. Nahita galarazi dut «etnia berpizkundea» espresioa, nahiz eta arrunt erabilia den hala ikerketa lanetan nola eguneroko prentsan. Gaizki erabilia dago, ene ustez, «etnia berpizkundea», horrek berrezartzea, lehenego egoerara bihurtzea esan nahi baitu. Espero dut guztiok ere ongi ulertzea: ez dut hori esaten aurretik euskal-amerikar nortasunik ez zegoelako; aitzitik, nortasun hori asmatu beharra izan zuten —zein kontzeptua, zein bere esanahia—, eta hainbat modutara asmatu ere. Gizarte-zientzilariek nahiz historialariek nahiago dute, egun, tradizioaren asmazioari buruz hitz egitea berraurkikuntzaz edo berpizkundeaz jardutea baino, dela talde etnikoen fenomenoaren gainean ari direnean, dela nazioen —izan Frantzia edo EEBB— sorrerari buruz (Hobsbawm eta Ranger, 1983).

Boisek zein San Frantziskok, biek ere berebiziko rola izan zuten euskal-amerikar nortasuna eraikitzerakoan. San Frantziskoko Zazpiak Bat klubaren sorrera da —1924an sortua— euskal klub bat arrakastaz eratu zen lehenengo erakusgarria. 1951n eraiki zuten Boisen *Basque Center*-a eta, horrela, klubaren ekitaldiak non egin egoitza izan zuten Boiseko euskaldu-

nek; aldiz, EEBBetako gainerako euskal klubek erronka eta ametsa izan zuten Boiseko euskal etxe hori. 1960an Boiseko Oinkari dantza-taldea osatu zen eta, berehala, gauza bera egin zuten euskal klub gehienek. 1962an Seattle-ko Mundu Erakusketan eta 1964an New York-ekoan emanaldiak eskaini zituen Boiseko dantza-taldeak; euskal-amerikar nortasunaren jendaurreko erakustaldi goiztiarrak izan ziren.

1957an Robert Laxalt-en *Sweet Promised Land*⁷ nobela argitaratu zen —bere aitaren artzain-bizimodua EEBBetako Mendebaldean eta Iparraldeko jaioterrira itzulia kontatu zuen—, eta, harreraz gero, euskal-amerikar komunitateak literatura-bozerra mailea izan zuen. Dominique-ren historia idatziz gero non identifikatua izan zuten, gutxi ala asko, euskal-amerikarrek. Liburua *best seller* izan zen eta, zinez, euskal heredentziaren berri eman zion EEBBetako irakurle goari.

Partez Laxalten liburuak piztu zuen jakinminagatik, 1959an nazio-mailako lehenengo euskal jaialdia ospatu zen Sparks-en, Nevadan. Egitaraua asmazioa izan zen hasi eta buka, antolatzaileek Herri Zaharreko lurralde batetik baino gehiagotik hartu baitzituzten dantzak zein kirolak eta, gainera, EEBBetako Mendebaldeko ohiturekin nahasi, dela barbakoarekin, dela txakur-karrierekin. Jaialdiak Herri Zaharreko zenbait herri-tan egin zitekeen festaren antzik ez izan arren, berehala, eredu horren arabera antolatzeari ekin zioten EEBBetako Mendebaldeko euskal koloniek. Egun, euskal jaialdi asko dago Mendebaldean maiatzaren hondarretik irailaren hasiera aldera arte; bertan, Europako folklorea eta EEBBetako Mendebaldeko ondarearen bertsioarekin —bienekin— gozatzeko aukera du euskal-amerikar komunitateak (Douglass, 1980a).

1967an *Basque Studies Program* sortu zuen Nevadako Unibertsitateak. Lehenengo helburua ez izanagatik hori, Euskal Mintegiak ikerketa-ikuspegia eman zion euskal-amerikar nortasunari. Mintegiak udako bidaia-ikastaroak eratu zituen Euskal Herrira, anitz euskal-amerikarri Herri Zaharreko kultura bertatik bertara ezagutzeko egokiera eskainiz. 1970eko hamarkada hasieran, Boise State Unibertsitateak urte osoko ikastaroak paratu zituen Oñatin. Ondorioz, bi unibertsitateak —Ne-

vadak eta Boisek— indarrak elkartu zituzten eta, egun, udako, sei-hileko eta urte osoko programak kudeatu ohi dituzte Euskal Herriko Unibertsitatean —Donostiako eta Bilboko kanpuse-tan— eta Pabeko Unibertsitatean, Iparraldetik hurre. Europako ikastaldietara joan izan den askok berebiziko rol garrantzitsua du EEBBetako Mendebaldeko komunitate jakin zenbaitetan.

1973an NABO (*North American Basque Organizations, Inc.*) sortzeak, euskal-amerikar nortasun asmatua iraurarazten lagundu zuen. EEBBetako euskal klubak ordezkatzen ditu NABOk eta, bestalde, herrian herriko klubak gainditzen dituzten ekitaldi edo saioak antolatzen laguntzen die; horra non ditugun urte-urtero, adibidez, pilota- zein mus-txapelketak. Duela gutxi arte, esate baterako, txistularirik gabe ziren EEBBetan eta, ondorioz, dantza-talde gutxik zuen zuzeneko musikarekin erakustaldiak egiteko aukera. NABOk, *music camp*⁸ babes-tu izan du uda garaian eta bertan, EEBBetako Mendebaldeko zeinahi lekutako gaztetxo euskal-amerikarrek txistu jotzen ikasten dute, Europatik berariaz etorrazitako irakaslea lagun. Era berean, gertakari azpimarragarriak ditugu, besteak beste, 1983an San Frantziskoko euskaldunek jaso zuten kultur etxea; *Society for Basque Studies in America*-ren sorrera; Boiseko *Jaialdi*-ren hastea —1987an lehenengo aldiz—, edo bertako Euskal Museo eta Kultur Etxearen irekitzea; 1988ko udaberrian Jose Antonio Ardanza EAEko lehendakariak EEBBetara egin zuen bisita edo, azkenik, euskal artzainari nazio-monumentua jasotzea Renon 1989an. Zerrenda ez da honenbestean amaitzen, gertakari seinagarri gehiago ere izan baita. Adibideok, dena den, euskal-amerikarrek beren nortasuna aldez edo moldez ospatzeko modua erakusten dute. Halaber, euskaldun ez den jende gero baino gero ugariagoari nortasun hori nola proiektatzen dioten ere azaltzen dute etsenplu horiek.

BIDEGURUTZE KRITIKOAN

Egia esatera, lau hamarkadatan lana frango egin ondoren, zilegi da esatea asko egin dela. Dudarik gabe, egun, joan den ehun eta berrogeita hamar urtean —euskaldunak EEBBetako

Mendebaldera etortzen hasi zirenean, alegia— egundo izan den baino bide gehiago dago euskal-amerikar nortasuna ezagutzera emateko. Hortaz, nola barrundatu behar dugu etorkizuna? Interpretazio ezta eginez gero, euskal-amerikar etnikotasunaren iragan hurbila eta oraingo egoera hartuko lituzke batek kontuan eta behin ere baino sasoi hobea duela adieraziko luke; are, etorkizuna bera distiragarriago datorrela. Nik, hala ere, deabruaren abokatuarena eginez esango nuke, egun ikusten ari garena ez dela San Martinetako uda besterik, hau da, aldi labur loriatsua, heriotza-atarikoa; egun eraturik dagoen moduan, bederen.

Euskal-amerikar errealitateari dagozkion eta elkar hartuta dauden hiru zehaztasunetan oinarritzen dut ondorio hori. Lehenen, talde etnikoaren baitan gertatu den demografia-aldaketa dago: partez, euskal inmigrazioa EEBBetara eteteagatik eta, partez, euskaldunen eta euskaldun ez direnen arteko ezkontzengatik. Bigarren, euskararen erosioa dugu, lagunarteko hizkuntza zen aldetik. Hirugarren, etnia-nortasunaren kanporatzea eta komertzializazioa ditugu.

Demografia-aldaketari denaz bezainbatean, ekar dezagun gogora etorkizuna EEBBetan eraiki nahi zuen euskal inmigranteak euskal nortasunari estu lotuta eman zuela hemengo bizi-modua. Endogamia mailak % 90a iristen zuen inmigranteen belaunaldian. Euskaldunek zuzendu ohi zituzten arrantxoak zein ardi-lurretako euskal ostatuak etnia-gotorleku ziren eta, hain zuzen, gisako egoitzen inguruetan hazi zen EEBBetan sortu lehen belaunaldia. Etniadun*pertsona* hazi ziren, nola Herri Zaharrean jaio gurasoen gerizan hala arrantxoetan lan egin eta herrian zirenetan euskal ostatuetan bizi ziren euskaldun pila handiarekin harremanetan.

Arestian adierazi dugunez, eta 1920etan hasita, euskal inmigranteek zail izan zuten —erabat galerazirik izan gabe— EEBBetara sarrera bertako inmigrazio-legeria estua medio; Espainia aldekoek, batez ere. 1940ko hamarkadaren hondarrean-1950koan hasieran, langile-eskasia izan zen adi-industrian eta EEBBetako Kongresuak hainbat lege eman zuen jatorriaren araberrako kuotatik euskal artzainak salbuesteko. 1960ko ha-

markadan zein 1970ekoaren hasieran, *Western Range Association*-ek —hau da, ardi-nagusien elkarteak— ehundaka asko euskaldun bildu zituen, hiru urteko kontratupean artzantzan lan egiteko EEBBetako Mendebaldean. Duela hogeitatu urte arte, beraz, Herri Zaharrea jaio euskaldunen etorria etengabea izan zen: euskal-amerikar etnia aldiro indarberritu ohi zen.

1970eko hamarkadaren erdialdera, ordea, hainbat faktore batera gertatu ziren eta euskal artzainaren inmigrazioa EEBBetara zeharo eten zen. Ardi-kopuruak, bat-batean, goitik beheraino egin zuen Mendebaldeko larreetan; batetik, ekonomia-egoera kontrakoagatik eta, bestetik, ingurugirozaleen ekinagatik, lurretara sarrera mugatzeko eskatzen baitzuten. Bestalde, Espainiako eta Frantziako ekonomiek gora egin zuten eta artzantzak, Euskal Herrian bertan ere, ez zuen lantegi alternatiboen kontra eskaintzekorik izan. *Western Range Association*-ek etsi zuen artzainak Europatik ekartzetik eta Mexikora, Perura zein Txilera jo zuen bila (Douglass, 1980b).

Ondorioz, duela hogeitatu urteko artzain-kopuruaren erdia dago egun EEBBetako Mendebaldean, eta ehun baino gutxiago dira euskaldunak. Horrek esan nahi du 1970eko hamarkadaren erdialdeaz gero euskal-amerikar komunitateari agortu zaiola Herri Zaharrea jaiotakoen etniakideen iturria. Ondorio nabarmenen artean, euskal-amerikarretan ohiko zen ezkontza-modua bakantzea: hau da, Herri Zaharrea jaio gizonetako —artzain ohia—, eta lehenengo belaunaldiko euskal-amerikar emakumeetako —ardi-arrantxoan edo mendebaldeko herri txikian jaioa—, bakanago uztartu ziren elkarrekin.

Etnia-beherakadaren bigarren arrazoa, hizkuntzaren galera da. Euskarak ez du harremanik munduan diren gainerako hizkuntzekin eta atzerritar gutxik ikasten du. Horrek, dena den, kode sekretuaren baliokidea ematen die euskara-hiztunei. EEBBetako Mendebaldean iritsi ziren euskaldun gehienak elebidunak ziren, euskaraz eta frantsesez zein gaztelaniaz zekiten. Hala ere, hizkuntza zaharra erabili ohi zuten lagunartean eta euskara izan zen ardi-kanpoko zein euskal ostatuko familia-hizkuntza. Giro horretan hazi ziren euskal-amerikarren aburuz, elebitasunak euskara eta ingelesa esan nahi zuen. Aldi berean,

arrantxoko zein ostatuko etnia-oinarriak indarberritzen ari ziren beti ere —ingelesez mintzatzen ez zekiten euskaldunak medio, alegia—, eta euskal-amerikarren euskara gaitasuna e re indarberritzen zen. Baina, hizkuntza ez zen kuriositatea, ez luxoa, premia baino. Euskal inmigrazioak behera eginda, hizkuntzak ere galdu du bere *raison d'être* nagusia.

Euskal-amerikar anitz, Herri Zaharrearantz nahiz Mundu Berrian sortuak izan, damu dira hizkuntza-galera dela eta. Noize-ro-noize, halako euskal klub bateko bazkideren batzuk haurrei euskaraz irakasteko eskolak antolatzen saiatzen dira. Renoko *Basque Studies Program*-en ere, hainbat idatzi jaso ohi dugu euskara nork bere kabuz ikasteko metodo eske. Baina, funtsean, euskara-eskolek erakarmen txikia dute, eta indar txikiago irauteko: dela elkarte pribatuek, dela Reno, Nevadako zein Boise State Unibertsitateek bultzatuak izan.

Partez, egoera bihurritu ohi da jendeak uste baitu euskara ikasi zaila dela eta, ordainez, atsegin urriko. Hizkuntza eskoletan izen ematen duelarik, euskal-amerikarrak bere aiton-amonekin hitz egitea du gogoan. Arestian aipatu dudana euskararen rol zaharrari loturik dago hau —lagunarteko zein familia-hizkuntza, alegia—, batetik, eta duen etorkizun laburrari, bestetik. Egia esanik, hizkuntza ikasi behar dutenean, egun, euskal-amerikarrek gaztelania zein frantsesa hautatzeko joera handiago dute. Bistan da hori EHUKo Donostiako kanpusean eskaintzen ditugun urte osoko ikastaroetara jotzen duen ikaslearen perfilean. Gure ikasleen erdiak euskal-amerikarrak dira. Gaztelania zein euskara ikasteko aukera dute. Eskukada batek baino ez du bigarrena hautatu ohi.

Honenbestean, euskara ez da euskal-amerikarren etxeko familia-hizkuntza, ez arrantxo zein ostatueta sakrosketa-hizkuntza. Lehen zituen funtzioak galdu ditu eta, orain, nostalgia adierazten du. Euskal-amerikar gehienei asko kostatzen zaie ikastea eta erabilera-gaitasunari eustea; gehiegi kostatzen ere, praktikotasunari erreparatuz gero, bederen.

Antropologoen luze jardunak izan dute hizkuntzaren eta giza arazoak aztertzeke moduaren artean dagoen lotura estuaz. Batek, dena dela, ez dauka barrundatzea besterik euskal-ame-

rikarretan gertatu den hizkuntza-galerak, beren kulturaren are aldaketa sakonagoak dakartzana. Herri Zaharreko euskaldunak zinez arduraturik daude gai honetaz eta milioika dolar gastatzen dituzte Euskal Herrian euskararen erabilera sustatzeko. Hizkuntzaren alde egiten den erretorikak euskal kulturaren oinarrian jarri ohi du euskara, eta maila berean ipintzen ditu hizkuntza-galera eta kultur suizidioa. EEBBetako Mendebaldean erabat galdu da borroka hori.

Hirugarren ondorioa, euskal kulturaren komertzializazioa da. Egun, ez da harrigarri zenbait eranskailu ikustea: «*Basque Power*», edo «*Basque is Beautiful*». Euskal ostatuak ere, garai batean, hara-hona zebiltzan artzainen langile-etxeak ziren —ia eksklusiboak—, eta, aldiz, egun, telebistaz zein autobideko iragarri-taula handietan azaltzen zaizkigu, jatetxe etniko direla esanez. Ostatu horietatik batzuek egundaino luzarazten dute bazka libreko artzantzaren garaia eta, sortzezko famaren orde, etxeko erako euskal sukaldaritza bikaina agintzen dute. Hala eta guztiz ere, ostatuak berak ere aldatu dira. Garai batean beren bizitza-odola izan zen jende ibiltari hura gabe daude euskal ostatuak. Euskal-amerikarrek ez dute aterpetxe etniko horien premiarik eta horren jakinaren gainean daude jatetxeetan; egun, euskaldunak ez direnak dituzte jatetxe horiek bezero. Ostatueta sartzeara, hortaz, etnikotasun landuaren mundura sartzeara da, non iruditeria guztiz zainduta dagoen. Hormak, Herri Zaharreko parafernaliarekin eta mendebaldeko arrantxoetako artzantza-irudiekin apaindurik, urrezko garaiak gogora ekarri nahian-edo. Tabernariek eta zerbitzariek, euskal jantziak daramatzate soinean eta behin eta berriz egiten dieten galdera aspergarriari —«Nor dira euskaldunak?»— ohiko erantzunak eman beharrean daude.

Gainera, jaialdiak ditugu. Lehenengo euskal jaialdia baino lehen —duela 30 urte izan baitzen, 1959an—, halako inguru bateko euskaldunek urtean behin edo bitan bildu ohi ziren, bazkideek eta beren hurrekoek beste inork sarrerarik ez zuen barbakoa edo *picnic*-a medio. Egun, euskal jaialdia inguru zabala-go batekoa da, komunikabideek publizitate-tarte handia eskaintzen diote eta jendeari irekita dago. Horrek, beren nortasunaren

gainean jarduteko giro aparta ematen badie ere euskal-amerikarrei, bestalde, axaletik mintzatzeko arriskua areagotzen du.

Llabur, gerra ondoren *erai*ki zen nortasun etniko euskal-amerikarra krisiak jota dago. Europako nekazarien heredentziatik zein artzantza estatubatuarretik, bietatik du eta biak ere zeharo galdu munduak dira. Egun, Euskal Herria bera gizarte moderno, hiritar eta industriaduna da; bestalde, larreetako artzantza desagertzen ari da EEBBetan. Ondorioz, euskal-amerikarren nortasuna giro horretako sinboloei lotuta iraunarazteak are du *show* kutsua, benetako mamia baino. XXI. mendean, euskaldunameriurdiak *drugstore*-ko *cowboy*-aren zein tabakodendako indioaren antza handiago izanen du European soroak landu edo EEBBetako Mendebaldean ardiak zaindu zituen arbasoarenak baino.

Eta honenbestez, galdetu beharra dago: bukatu da lasterke-ta alde adierazgarri guztietan? Ene erantzuna izango litzateke: beharbada. Itzuri egiteko arrazoirik badago, euskal-amerikar kultura bidegurutze kritikoan baitago, ene ustez. Orain artean hizketagai erabili dugun euskal-amerikar nortasuna asmazio berri eta berariazko izan zen; eta nik ezagutzen dudak batek horren azterketan eman izan du bizitzaldirik luzeena. Dena den, XXI. mendearekin bat etorriko den kultur errealitate berria sortzeko gaitasuna dute euskal-amerikarrek. Egiantan, zer edo zer antzeman liteke gandu artean. 1990ean Boisen ospatu zen *Jaialdi* —30.000 lagun bildu ziren— izan liteke horren metafora eta aintzindari.

Boiseko *Jaialdi* gainerako euskal jaiak ez bezalako da, kultur agerpen zabala delako, batetik, eta Herri Zaharreko zein Mundu Berriko euskaldunek nabarmen parte hartzen dutelako, bestetik. Kultur agerpen denaz bezainbatean, *Jaialdi* filme bat erakutsiz hasi zen eta boisetarrek Herri Zaharreko euskal zinema berria ikusi ahal izan zuten; ondoren, kultura erakusketak izan zen Euskal Museoan eta hitzaldiak Boise State Unibertsitatean. Bukatzeko, Euskal Herrian punta-puntako diren zenbait artistaren emanaldia izan zen.

Parte hartzaileen artean, Europako euskaldunak —*charter* hegaldia agindu eta ekitaldiaren kariatara propio etorriak—, eta horien artean, Eusko Jaurlaritzako agintarien ordezkariak. *Jaialdi*, gainera, EEBBetan ikasle ari ziren euskaldunak biltzeko parada egokia izan zen; bestalde, beren heredentzia aztertze-ko gogoia zuten ikasle nahiz irakasle euskal-amerikar anitz biltzeko ere balio izan zuen. San Frantziskoko euskaldunek Euskal Kulturaren Eguna antolatu izan dute, harrez gero; maila apalagoan, jakina, baina *Jaialdi*-ren asmoaren isla da, hala ere.

Hortaz, Euskal Herriaren eta EEBBetako Mendebaldearen arteko lehenengo harremana ekonomiazkoa izan zen, batik bat. Egun, ez da horrela. Orain, harremanak gutxiago du lan-aukeratik zein diru-iturritik eta, aldiz, gehiago du jende eta ideia-truketik. *Western Range Association*-en eta artzain nahi zuenaren arteko akordioaren ordezkari, EAEko lehendakariaren eta Idahoko edo Nevadako gobernadoreen arteko hitzarmena dugu; eta senitarteko loturak ere bai: Donostia eta Reno, Gernika eta Boise. Beste adibide bat: Joxe Migel Barandiaran euskal ikasketen katedra Kaliforniako unibertsitateko Santa Barbaran. Era berean, artzain ohiaren eta arrantxoko edo ostatuko nagusiarnalabaren ezkontza haren ordezkari, Herri Zaharrekoaren eta Mundu Berrikoaren arteko ezkontza dugu, bata bestearen herrialdean ikasten zeudela elkar ezagutu ohi dutenak, alegia.

Atzera so eginez, euskaldunei dagokienez —baina EEBBeta-ko gizartean den zeinahi inmigrante talderi bezala—, esango genuke Herri Zahar edo Ama Lurraren eta Mundu Berriko emigrante diasporaren arteko harremanak distantziaren tiraniak zuzendu ohi dituela, australiar historialari batek adierazten asmatu zuenez (Blainey, 1966). XX. mendean berandu arte emigrazioa lantegi gaitza eta garestia izan ohi zen. Emigranteak urtetan eta urtetarako —betiko ez bazen— joan ohi ziren atzerriera eta lantzean behin besterik ez ziren sartzen etxe-koekin harremanetan. Bigarren Mundu Gerra eta gero, bestelako koloreak izan zuen egoerak: dolarraren tirania izan zen, orduan. Hau da, garraiobide eta komunikabideak eskuera jarri ziren

arren, berez, EEBBetakoen eskumenean baizik ez ziren izan. Gure ikasleek hara bidaia egin zezaketen eta, aldiz, hango negozio-jendeak zein profesionalek zinez garesti zuten EEBBeta etortzea. Dena den, azken hamar urte honetan errotik aldatu da ekuazioa. Mugimenduak bi norabide ditu, egun, eta gora ari da. Gainera, aurreko uholdeari alderatuz gero, orain EEBBeta datorren euskal inmigrazioak oinarri sendoak ditu: EEBBetako unibertsitateetan ikastera datozenak dira edo euskal enpresen ordezkariak zein erakustaldiak eskaintzen dituzten artistak. Ziurrenik ere, errealitate berri honetatik sortuko da XXI. mendeko euskal-amerikar nortasuna, alegia, inondik ere sortzekotan.

Euskaratzailea:
MIEL ANJEL ELUSTONDO

Oharrak

1. 1995eko apirilaren 7an Kaliforniako Santa Barbaran William Douglasssek egin mintzaldia, unibertitate horretako euskal ikasketen programak antolatu hitzaldi sortaren barne. (*Euskaratzailearen oharra*)
2. *Old Country* jatorrizkoan. *Basque Country* bezain hedatua dago *Old Country* izena EEBBetako Mendebaldean diren euskal-amerikarren artean. Jaialdi iragarkietan ere nahizu-nahizu azaldu ohi da. (*Eusk. oh.*)
3. Artzainaren garaiko dantzaldia. Herrian eman ohi zuten negua artzainek eta festa horixe egin ohi zuten, eguberri inguruan leku batzuetan, geroxeago beste batzuek. John Achabal-ek ekin zion festa-modu honi Idahon, 1929an. Oraino, batean eta bestean ospatzen dira festok: afaria eta ondoko dantza dira «programa». (*Eusk. oh.*)
4. *Melting pot* edo «arrazia-eltzea»: EEBBetan den jende-aniztasuna adierazten du izen horrek. Jatorri, arrazia, kultura eta era guztietako jende-modua eltze berean borborka ari direla esan nahi du. (*Eusk. oh.*)
5. Larreen erabilera mugatzen zuen legeak. Horrek estuasun larrian jarri zituen euskal artzainak. (*Eusk. oh.*)
6. *White Anglo Saxon Protestant*. Nork bere sustrai etnikoak azpimarratzeko joera piztu zenez gero babilio txikieneko etnikotasuna. (*Eusk. oh.*)
7. 1988an eman zuten argitara euskaraz. *Dominique, artzain xiberotar bat Nevadan*, Xabier Mendiguren Bereziartu itzultzaile, Elkar, 1988. (*Eusk. oh.*)
8. Txistua ezezik, eskusoinua, euskara pixka bat, kantak, dantzak, sukaldaritza eta beste lantzen da udaleku gisakoan. Hamar-hamalau urte bitarteko neska-mutilak dira gehienak, dozenenerdi bat begira-le-irakasleren ardurapean. (*Eusk. oh.*)

Bibliografia

- BLAINEY, Geoffrey. *The Tyranny of Distance*. (Melbourne: Sun Books, 1966).
- DOUGLASS, William A. *Inventing an Ethnic Identity: The First Basque Festival*. *Halcyon* (1980). 115-30.
- DOUGLASS, William A. *The Vanishing Basque Shepherd*. *The American West* (1980) 17 (4): 30-31; 59-61.
- DOUGLASS, William A.; BILBAO, Jon. *Amerikanuak. Basques in the New World*. (Reno: University of Nevada Press, 1975).
- HOBBSBAMW, Eric; RANGER, Terence (ed.). *The Invention of Tradition*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1983).
- LAXALT, Robert. *Sweet Promised Land*. (New York: Harper, 1957).